

NIKOLAJ BERDJAJEV

Kraljestvo Duha in cesarstvo Cesarja

Spoznavoslovni uvod: borba za resnico¹

Živimo v dobi, v kateri resnica ni ljubljena in ni iskana. Vedno bolj je podvržena pojmovanjem, ki jo zamenjujejo s koristjo, interesom, voljo in močjo. Neljubeč odnos do resnice se ne izraža zgolj z nihilističnim in skepticističnim zavračanjem le-te, temveč pogosto tudi s pomočjo njene lastne temeljne vključenosti v kakršnokoli že vero ali dogmatski nauk, v imenu katerega se dopušča laž in se laži ne dojema kot zlo, ampak kot dobrohotno korist.

I.

Ravnodušnost do resnice je bilo že pred to dobo opredeljena z dogmatsko ustrojeno vero, ki ni dopuščala njenega svobodnega iskanja. Znanost se je v evropskem svetu razvijala kot svobodno raziskovanje in iskanje resnice neodvisno od njene prikladnosti ali koristnosti. Zatem pa se je tudi znanost začela sprevračati v orodje protireligioznih dogmatskih nazorov, kot denimo marksizma ali nazora o prvenstvu tehnične moči. Če se naša doba od ostalih razlikuje po lažnivosti, je laž, ki značilna za to obdobje, čisto posebne vrste. Laž se prepričevalno utrjuje kot posvečeni dolg v imenu višjih ciljev in se posledično opravičuje v imenu dobrega. To vsekakor ni nekaj novega, saj zgodovina kaže na stalne težnje človeka po opravičevanju zla v imenu lastnih višjih ciljev (npr. premetenost pri Heglu). V našem času pa je ta težnja dobila ogromen

obseg. S filozofskega vidika je najnovejše to, da se je zamajala sama ideja resnice. Predhodniki tega zanikanja resnice so bili sicer že sofisti, a so jih hitro ovrgli v času vrhov grške misli: Platona, Aristotela, Plotina. Pogledi empiristov in pozitivistov na resnico so bili protislovni in neopredeljeni, vendar so v svojem bistvu prav tako priznavali njen nedvomen obstoj, kakor tudi vlogo sebi nasprotnih filozofskih smeri, za katere je bila resnica (povsem enako) absolutna. Dvom v staro razumevanje resnice se je začel v pragmatični filozofiji, vendar zanj ni bil značilen radikalizem, povrh tega pa je že imela svoj predhodni pomen. Precej večjo veljavo ima pretres resnice pri Marxu in Nietzscheju, čeravno je ta pretres pri njiju potekal v nasprotnih smereh. Pri Marxu imamo opraviti s prepričanjem o zgodovinski relativnosti resnice kot orodju boja razredov na osnovi dialektike, ki si jo je sposodil od Hegla. Dialektična laž, ki so jo marksisti na široko

izvajali v praksi, se opravičuje z dialektičnim materializmom. Ta je v končnem rezultatu, v globokem protislovju s svojimi osnovnimi filozofskimi postavkami, priznan za absolutno resnico. Do te resnice, ki jo odkrijejo marksisti, pa obstaja dogmatičen odnos, ki spominja na odnos Katoliške cerkve do svoje dogmatične resnice. Ob tem marksistična filozofija, ki je filozofija-praksa, priznava resnico kot orodje boja revolucionarnega proletariata, za katerega velja povsem ista resnica, kakršna velja tudi za razred meščanstva, in to tudi takrat, ko gre za resnice znanosti in narave. Nietzsche je razumel resnico kot izraz borbe za voljo do moči, kot ustvarjalno vrednoto, ki se podreja gradnji rase nadčloveka. Iracionalna filozofija življenja se v svojem bistvu za resnico ne zanima, vendar se v tej filozofiji še vedno nahaja njen kanček, kanček take resnice, ki trdi, da je védenje funkcija življenja. Še zanimivejša pa je eksistencialna filozofija, ki je usmerjena v bodočnost in je dovzetna za postavitev resnice ne v duhu starega objektiviziranega razumevanja, temveč novega subjektivno-eksistencialnega, kar po drugi strani ne označuje njenega zanikanja. Pri Kierkegaardu se ravno v subjektivnem in individualnem odkriva absolutna resnica. Heidegger, ki ga ni moč razglasiti za eksistencialnega filozofa, se v svoji brošuri, posvečeni problemu resnice, nagiba k spoznavoslovnemu in objektivnemu razumevanju slednje, vendar je to klasično razumevanje predstavljeno s pomočjo novega izrazoslovja in nosi v sebi bolj svojevrsten ter natančneje določen značaj. Konec koncev pri njem ostaja nerazumljivo, zakaj lahko človek (*Dasein*) spoznava resnico. Opора resnice v svobodi je namreč protislovna spoznavoslovnemu razumevanju le-te, kjer se težišče pozornosti nahaja v odkrivajoči se biti. Za razliko od ostalih eksistencialistov se Heidegger še vedno oklepa starega pojmovanja resnice, le da je to izraženo na nov način. V najširših naivnih filozofskih krogih zmagoslavno gospodujeta relativizem in historizem, znotraj katerih sicer obstaja odkrušek resnice v primerjavi z njenim starim statičnim razumevanjem, a je v njiju še

več jedrne laži. Historizem namreč ni v stanju, da bi razumel smisel zgodovine, saj nasploh zavrača smisel. V politiki, ki dandanes igra odločilno vlogo, običajno ni govora o resnici ali laži, niti o dobrem ali zlem, temveč o "desničarstvu" ali "levičarstvu", o "reakcionarnosti" ali "revolucionarnosti", čeprav take vrste kriteriji že začenjajo izgubljati svoj smisel. Ta kaos, v katerega je danes vržen svet in z njim tudi misel, bi bil dolžan privedi človeka k razumevanju nerazdružljive vezi med resnico in obstajanjem Logosa, smisla. Dialektika izgublja vsakršen smisel, če ne obstaja Smisel, Logos, ki je prisiljen zmagati v dialektičnem razvoju. Ravno zato predstavlja dialektični materializem protislovje v izrazih. Zgodovinski razvoj, ki v svojem spreminjajočem se teku poraja relativizem, je pravzaprav nemogoč, če ni obstoja Logosa, Smisla tega zgodovinskega razvoja. Njegov smisel se namreč ne more zaključiti v priznavanju zgolj procesa razvoja in ob tem izključiti Smisla. Iz vsega tega dobro vidimo, da je staro, statično, objektivizirano pojmovanje resnice lažno in je zato izzvalo reakcijo, ki je v skrajni obliki privedla do njene zavrnitve. Pri subjektivno-eksistencialnem, dinamičnem razumevanju resnice ta ostane večna, a dobi nov smisel. Končno se v globini razodeva to, da je Resnica, celostna Resnica, Bog in da resnica ni soodnos ali istost med spoznavajočim, ki daje sodbo o subjektu, ter med objektivno stvarnostjo, objektivno bitjo, marveč vstop v božansko življenje, ki se nahaja na isti strani subjekta in objekta skupaj. Ta opredelitev vendarle ne pride do globine in zmožnosti našega objektiviziranega sveta, vseeno pa se natančno poznavanje naravnega sveta v svojih najglobljih spoznavah ter obenem v svojem najbolj pozitivnem sporočilu zaključi z odsevom Logosa.

II.

Stari, tradicionalni pogled priznava objektivni kriterij resnice. Resnica je v tem kontekstu skorajda izenačena z objektivnostjo. Ta objektivizem v razumevanju resnice in

resničnega spoznavanja ni svojstven zgolj za t. i. naivni realizem, ki ga zavrača večina filozofskih smeri, pač pa nasploh prevladuje v razumevanju spoznanja kot nečesa, kar se izenačuje z "objektivno" stvarnostjo, ki se razkriva. Kritika poskuša Kanta povoziti s prav tovrstnim tipom objektivizma in vidi resnico v skladnosti razuma samega s seboj. Opredeljuje se z odnosi do zakonov razuma in soglasnostjo misli med seboj. Kant pa se giblje v prostoru onkraj objektivnega, onkraj tega, kar naj bi bilo splošno določujoče, oziroma tega, kar je povezano s tradicionalno zavestjo. Razumevanja subjektivnega in objektivnega ostajajo pri njem protislovna in ne do konca pojasnjena. Neokantovstvo šole Windelbanda, Rickerta in Laska jemlje resnico za vrednoto, vendar daje tej oznaki lažno razlago v duhu neustvarjalnega normativizma. Husserl se premakne naprej v smeri objektivnega idealizma zavesti, svojevrstnega platonizma, odlepljenega od platonističnih mitov. S "pomočjo" oblasti objektivizma, naj bo to v realistični ali idealistični obliki, se poraja zgolj še eksistencialna filozofija, čeprav se sama cepi v različne smeri in se lahko preoblikuje tudi v novo različico objektivizma, kot, denimo, Heidegger s svojo osvoboditvijo od starega izrazoslovja. Le pri Kierkegardu se resnica razbira v sklopu subjektivnega in individualnega, toda to pri njem ni deležno filozofske utemeljitve. V prvi vrsti je nujno poudariti pomembno pojasnilo, da resnica ne pomeni ustreznosti med spoznavajočim in objektivno dano stvarnostjo. Nihče namreč še nikoli doslej ni zmozel pojasniti, kako lahko realnost biti sploh preide v idealnost spoznanja. Ko govorim, da je pred menoj miza, je to le nekakšna delna resnica, a pri tem ne gre za ustrežanje med to mizo in mojim prepričanjem, da je to miza. To skromno miselno registriranje mize ima v največji meri pragmatičen pomen. Obstajajo stopnje spoznavanja resnice, ki so odvisne od stopenj skupnosti ljudi z njihovimi cilji. Resnica pa tudi ni skladnost razuma s samim seboj in s svojimi splošno zavezujočimi zakoni. Resnica, ki so se

ji dolžni podrejati vsi koščki delnih resnic, ni oddaljeno razumna, temveč duhovna. Duh se namreč nahaja onkraj racionalizirane protipostavitve subjekta in objekta. Resnica ne predvideva prebivanja v zaprti misli, v brezizhodnem krogu zavesti, pač pa je resnica odmikanje in razkritje. Ni objektivna, temveč je transsubjektivna. Vrh spoznanja ni izhod s pomočjo objektivizacije, marveč izhod s pomočjo transcendence. Srednje normalna zavest je usposobljena za stanje objektiviziranega sveta, logična splošna obvezujočnost pa nosi sociološki značaj. Že večkrat sem pisal o tem, da je spoznanje odvisno od duhovne skupnosti ljudi. Za duhovno skupnost ljudi visoke stopnje se razkriva resnica, ki je transcendentacija objektivnega oziroma transcendentacija objektiviziranega sveta. To, kar poimenujemo z izrazom "bit", še ni zadnja globina spoznanja. Bit je namreč že produkt racionalne misli in je odvisna od stanja zavesti ter stanja sveta. Tisto, kar je od biti globlje, je duhovno obstajanje ali duhovno življenje, ki mu pripada prvenstvo nad bitjo. Celostna resnica ni odraz ali ustrežanje stvarnosti sveta, temveč zmagoslavje smisla sveta. Smisel pa ni zmagoslavje logike, ki je usposobljena za padanje sveta in stoji na njenih zakonih, v prvi vrsti na zakonu istosti. Božanski Logos zmaguje nad nesmiselnostjo objektivnega sveta. Resnica je tako zmagoslavje Duha. Celostna resnica je Bog. Žarki te celostne, božanske, logosne Resnice padajo tako tudi na znanstveno, delnostno spoznanje, ki je obrnjeno k dani, objektivno-posvetni stvarnosti. Razkritje Resnice je ustvarjalo dejanje Duha, človeško ustvarjalno dejanje pa je ustvarjalno dejanje, zapisano padanju v suženjstvo objektivnega sveta. Spoznanje je aktivno, ne pasivno. Fenomenologija, v svojem bistvu, potrebuje pasivnost tistega, ki spoznava, saj jemlje aktivnost kot psihologizem. Ravno zaradi tega je nujno imeti fenomenologijo Husserla za nedobrohotno v odnosu do eksistencialne filozofije. Priznanje ustvarjalne vloge in aktivnega značaja spoznavanja v nobenem primeru ne vodi k

idealizmu, prej obratno. Spoznanje resnice ni konstrukt racionalnih razumevanj, pač pa v prvi vrsti stvar celotnega upoštevanja raznovrstnih ocen. Resnica je luč Logosa, ki se razplamteva v sami biti, če uporabimo tradicionalno izrazoslovje, ali v globini obstajanja ali še drugače, v življenju. Enotna celostna Resnica se cepi na mnoštvo resnic. Posamezno področje spoznavanja, ki ga osvetljuje enotni žarek svetlobe (posamezna znanost), lahko sicer zavrne izvor luči, to je Logos-Sonce, vendar vsako izmed njih ne bi bilo moglo prejeti osvetlitve brez tega enotnega izvora svetlobe. Vsi spoznavajoči na različnih področjih spoznavanja priznavajo logiko in njene zakone, ki jih spoštujejo kot neovrgljive, vseeno pa lahko zanikajo Logos, celostni duhovni Razum-Besedo. Pri tem pa tako zakoni logike kot tudi zakon istosti in zakon izključitve tretjega označujejo nujne rezultatne posledice, zakoličene v pogojih našega padlega sveta, duh pa se nasprotno nahaja na takem področju spoznavanja, ki seže onkraj zakonov logike, a videli smo že, da se kaj takega lahko dogaja zgolj zato, ker v Duhu biva svetloba Logosa. Že mnogokrat sem pisal o sociološkem značaju logične splošne obvezujočnosti in prekrivanju te splošne obvezujočnosti ter prepričevalnosti s stopnjami duhovne skupnosti. Sedaj tega ne želim ponavljati. Kaj pa je pri tem še posebej pomembno poudariti? Niti materializem niti fenomenologija (v različnih tipih pozitivizma) niti eksistencializem heideggerjevskega kova ne morejo utemeljiti same poroitve problema Resnice. Tu je v tem trenutku najpomembnejši Heidegger. Povsem nerazumljivo je, kako se lahko človek (*Dasein*) povzdigne nad nizkost sveta, izide iz kraljestva "das Man". Za kaj takega človek namreč potrebuje višje počelo, ki ga dviga nad nizkost sveta. Eksistencialisti protireligioznega tipa tako nizkotno mislijo o človeku, ga tako zelo razumevajo iz nizkega zornega kota, da pri tem ostane nerazumljiva sama poroitve problema spoznanja, začetek plameneče svetlobe Resnice. Na kakršenkoli že način

mislimo o človeku, smo postavljeni pred dejstvo, da lahko pozna svetlobo resnice, prav tako pa ima možnost vreči se v naročje teme napak in zablod. Zakaj le je možna tragedija spoznanja, zakaj svetloba Logosa vedno ne osvetljuje človekove poti spoznavanja, ozirajoč se na to, da je človek duhovno in svet presegaajoče bitje? Spoznavanje ni zgolj intelektualni proces, v njem sodelujejo vse človekove moči, sodeluje izbira njegove volje, dogaja se približevanje in obenem oddaljevanje od resnice. Descartes je trdil, da so napake odvisne od volje. Povsem zgrešeno pa je stališče pragmatizma, da je resnica nekaj koristnega za življenje. Resnica je vendar lahko škodljiva za gradnjo življenja pri človeku, ki ga je isto življenje obsulo z bridkostmi. Krščanska Resnica bi celo lahko bila zelo nevarna, zaradi nje bi padle vse države in civilizacije. Prav zato je bila čista resnica krščanstva naravnana k razočaranemu in užaljenemu življenju mnogih posameznikov, skupaj s tem pa podvržena potvarjanju; zgodilo se je predelano, izboljšano življenje Kristusa, kar omenja Veliki Inkvizitor pri Dostojevskem (v romanu *Bratje Karamazovi*, op. p.). Če verujemo v odrešilnost Resnice, to počnemo v nekem drugem smislu. V odnosu do Resnice se odvija razdeljevanje med "božjim" in "cesarjevim", med duhom in svetom. Na čisto drugem koncu, v eksaktnih znanostih o naravnem svetu, pa se v našem času srečujemo s pravo tragedijo znanstvenika. Fizika in kemija dvajsetega stoletja se ponašata z velikimi odkritji in prihajata k nepredstavljamim uspehom v tehniki, vendar ti uspehi vodijo k iztrebljenju življenja in podvrženosti nevarnosti človeškega obstoja kot takega. Taka dejanja se npr. nanašajo na cepljenje atoma in izum atomske bombe. Če znanost ne razkriva ene Resnice, razkriva vsaj mnoge delne resnice, sodobni svet pa se zateka k vse večji temi. Od celostne Resnice človek odpada, kjer mu niti razkrivajoče se delne resnice niso v pomoč. Pri lažnem deljenju sveta na dva dela, kar povzroča silno lažnivost, predstavljajo znanstvena odkritja in

tehnični izumi strašno nevarnost vedno pogostejših ter nevarnejših vojn. Kemiki bi lahko brez vsake navezanosti na korist odkrivali resnico, čeravno le delno, a se je žal zgodila atomska bomba, ki grozi s pogubljenjem. To se dogaja v cesarstvu Cesarja. Rešitev lahko poda zgolj svetloba celostne Resnice, ki se razkriva v Kraljestvu Duha.

III.

Če odvržemo t. i. objektivni kriterij resnice tako v smislu naivnega realizma kot v smislu racionalnega, prav tako pa v smislu transcendentalno-kritičnega idealizma, tega sploh ne počnemo zato, ker bi želeli okrepiti subjektivnost poljubnega ali "psihologizem" v husserlovskem pojmovanju besede, ki je nasproten globoki stvarnosti. Globoka stvarnost se razkriva v subjektivnosti, taki subjektivnosti, ki stoji izven objektivizacije. Resnica je subjektivna in ne objektivna, objektivizirana pa postane s tem, ko je skovana v skladu s svetom nujnosti, s cesarstvom "Cesarja", v službi drobnjakarskih in nečimrnih množtev danega sveta. "Subjektivnost", ki je nasproti stoječa resnici in globoki realnosti, "subjektivnost", ki je zaprta sama vase, je nesposobna za transcendentacijo, za izhod iz same sebe, za to, kar se opredeljuje izven sebe. Človek, obrnjen k samemu sebi, je nesvobodno bitje, ki ne more biti opredeljeno z globino, a je zato opredeljeno izven posvetne nujnosti, kjer je vse razbrzdano, drug drugemu sovražno, vse izpadlo iz globine, tj. ne-duhovno. Ko eksistencialisti kot npr. Heidegger, Sartre in ostali govorijo o vrženosti človeka (*Dasein*) v svet in o neizbežnosti tega sveta za človeka, to počnejo z objektivizacijo, ki že v naprej določa usodo človeka v smeri brezizhodnosti izpadle iz globoke stvarnosti. O tem je skorajda nemogoče polemizirati, saj je omenjeno stvar končne osebne izbire. Take filozofije sam ne imenujem eksistencialna, saj se nahaja v oblasti objektivnosti. Razlika med to filozofijo in staro klasično spoznavoslovno je v tem, da se srečuje z objektivnostjo absurdnega,

nesmiselnega sveta v istem času, ko stara misli, da ima opraviti z objektivnostjo razuma in smisla biti. Prav to predstavlja zelo krizni trenutek filozofske misli. Pri tem pa se tako prva kot druga usmeritev nahaja v oblasti objektivnosti. Objektivizacija ustvarja različne svetove, ki v manjši ali večji meri obvladujejo stvarnost. Zgrešeno je misliti, da človek vedno živi v enem in istem objektivnem svetu, ki bi bil dan od zunaj. Človek namreč živi v različnih, pogosto izmišljenih svetovih, ki ne ustrezajo, če jih vzamemo posamično, zapleteni in raznovrstni stvarnosti. Delež izmišljenosti in fantastičnosti se opredeljuje s stopnjo izključne osredotočenosti na en sam vidik in s tem utesnjevanje vseh ostalih. Univerzalizem je v sprejemanju sveta zelo redek pojav. V različnih svetovih živijo služabniki kulta in teologije, znanstveniki in izumitelji, politiki, socialni reformatorji in revolucionarji, pisatelji in umetniki, poslovneži itn. Vsi ti ljudje zelo pogosto niso zmožni razumeti drug drugega. Sprejemanje sveta je ravno tako odvisno od verovanj ljudi in veljave ideoloških usmeritev; te so seveda drugačne pri marksistu ali katoličanu, pri liberalcu ali socialistu, pri materialistu ali spiritualistu itd. Drugačen svet se sprejema tudi v odvisnosti od družbenih razredov, saj se kot drugačen predstavlja kapitalistu, delavcu ali intelektualcu. Ljudje živijo iz abstrakcij, fikcij in mitov bistveno pogostejše, kakor sami mislijo. Najracionalnejši ljudje živijo iz mitov. Tudi sam racionalizem tvori enega izmed mitov. Racionalna abstrakcija se namreč zlahka predružači v mit. Marksizem je npr. napolnjen z abstrakcijami, ki so preoblikovane v mite. Človeška zavest je gibajoča se, se oža ali pa širi, lahko se osredotoča na eno, lahko pa se razširja. Srednje normalna zavest je ena izmed abstrakcij. Razum racionalizma je eden izmed mitov. Kajti heroizem in umanjkanje strahu pred odpovedjo vsaki veri v višji, duhovni, božji svet, odpoved vsaki utehi je tudi eden v vrsti mitov našega časa, še več, gre za eno izmed samo-uteh. Človek je bitje nezavedne premetenosti in ni povsem

"normalno", zlahka zmore pretentati sebe in druge, še bolje sebe kot druge. Izgradnja posebnega svetovnega nazora, pogosto iluzornega nazora v odvisnosti od zavesti, ima pragmatičen značaj, ki ne vključuje spoznanja resnične stvarnosti.

IV.

Ruski sociologi 70. let 19. stoletja, ki so kritizirali naturalizem v družboslovnih znanostih, so zastopali stališče o subjektivnosti metod v sociologiji in s tem izzvali nasmihanje marksistov, ki so se imeli za objektiviste, čeprav napačno. Pogled, temelječ na razredni borbi, je takisto subjektiven kakor subjektivna metoda v sociologiji. Ruski "subjektivist" v sociologiji niso mogli filozofsko utemeljiti svojih stališč, in to zato, ker so bili sami pozitivisti, pozitivizem pa je bil tedaj glavna teoretska smer. Kljub temu pa je bila v sociološki subjektivni metodi nedvomna resnica. Povrhu tega je tudi v filozofiji mogoče govoriti o subjektivni metodi. Ravno eksistencialna filozofija je subjektivna metoda v filozofiji, saj zastopa spoznanje sveta v človeškem obstajanju in s pomočjo človeškega obstajanja ter je zaradi tega antropocentrična. Povsem zamen je govoriti zoper to filozofijo z besedami, ki jo označujejo za psihologizem, kajti psihologizem ostaja naturalistična usmeritev. Z neko večjo utemeljenostjo lahko eksistencializem poimenujemo z izrazom eticizem, čeprav tudi to ime ni verodostojno. Eticizem namreč ni celostno, integralno stališče, ki bi bilo duhovno in bi sodilo iz globin duhovnosti ter se pri tem odkrivalo v človekovem obstajanju. Duh se nahaja onkraj običajnih sporov med subjektivizmom in objektivizmom. Ocena je pot spoznanja t. i. ved o duhu, vendar se ta ocena odraža v duhu in ne v sferi objektivizacije, ki obstaja ne le v pojavih narave, ampak tudi v duševnih in socialnih. Zgodovinski svet ali, natančneje, zgodovinski svetovi, ki se spoznavajo iz objekta, imajo opraviti že z objektivizacijo. Prava filozofija zgodovine, ki je osvobodjena od

objektivizacije, je mesijanska in preroška, tj. duhovna. V duhovnem spoznanju, globoko eksistencialnem, se razkrivata Resnica in Smisel. Objektivno spoznanje pozna le cesarstvo Cesarja, ne pozna pa kraljestva Duha. Postavlja se nam ostro, razločevalno vprašanje: ali obstaja prava, ne objektivna, ne iluzorna in ne fiktivna stvarnost? Ta, seveda, obstaja, a v drugem pomenu besede. Nahaja se onkraj sedaj že drugotnega razdeljevanja in protipostavljanja subjekta ter objekta, po hindujskem izrazoslovju je to atman in brahman. Vse predpostavlja to stvarnost, brez katere smo mi vsi podvrženi temu, da nas pogoltne iluzorno cesarstvo v svoja dejstva "objektivizacije", v dvorezno oblast objektivnosti, kar je le subjektivizem z drugo besedo. Živimo v veliki meri v iluzoričnem svetu, "objektivnem" svetu, ki je zgrajen na lažni usmerjenosti subjekta, ta pa je zapadel v suženjstvo objektivne nujnosti. Vse religije so se borile proti temu suženjstvu, nato pa so same zgradile novo suženjstvo objektivizacije. V temelju filozofije, ki pripada kraljestvu Duha in ne cesarstvu Cesarja, leži že preživeta duhovno-religiozna izkušnja in ne le izkušnja Kierkegaarda ali Nietzscheja, kakor bi želel videti Jaspers. S tem pa niti malo ne želim zanikati ogromnega pomena slednjih dveh.

V.

Eksistencialisti novega kova mi lahko očitajo, da moj filozofski pogled predpostavlja mit o Bogu in mit o Duhu. Naj to kar svobodno poimenujejo kot mit, saj me kaj takega zelo malo vznemirja. To je najbolj univerzalni in najbolj celostni mit. In kaj je pri tem najpomembnejše? To je tudi mit o obstoju Resnice, brez katerega je težko sploh govoriti o resnici, saj če tega na bi bilo, ne bi mogli govoriti niti o delnih resnicah. Resničnosti mita o Bogu, o Duhu in o Resnici ne smemo dokazati, povrhu tega pa tak dokaz tudi ni potreben. Gre za področje poslednje izbire in to predpostavlja svobodo. Štejem za upravičeno, da sodim samega sebe kot eksistencialista,

čeravno bi lahko v večji meri poimenoval svojo filozofijo z nazivom filozofija duha ali, še bolje, za eshatološko filozofijo. V čem pa se kaže moja radikalna razlika v primerjavi z današnjimi eksistencialisti? Oni menijo, da je človekovo dostojanstvo v neboječem sprejemu smrti kot poslednje resnice. Človek živi, da bi umrl, to je življenje za smrt. Že Freud je jemal instinkt smrti za najplememnitejši v človeku, o katerem je imel zelo nizko mnenje. Heidegger, v svojem bistvu, v smrti vidi edino pravo zmagoslavje nad nizkotnim "das Man", tj. vidi v njej večjo globino kot v življenju. Človek je končno bitje, v njem se neskončnost ne razkriva, smrt pa pripada njegovi strukturi. Sartre in Simone de Beauvoir sta pripravljena videti v smrti odobravajoče čednosti. Ta sodobna usmerjenost se meni zdi izraz poraza duha, upadanja, klanjanja smrti kot božanstvu. Nedvomno, človekova čednost je v neustrašnosti pred smrtjo, v svobodnem sprejetju smrti v tem svetu, vendar tovrstna drža nikakor ni primerna za končno zmago nad smrtjo, za borbo proti zmagi smrti. Vse religije so se borile proti smrti. Krščanstvo je, denimo, v prvi vrsti religija vstajenja. Sodobni usmerjenosti, ki priznava zmago smrti nad poslednjim smislom življenja, je potrebno v odgovor postreči z zelo ruskimi mislimi Fjodorova, velikega borca proti smrti, priznavajočega ne le vstajenje, temveč tudi dejavno vstajenje. Eksistencialisti so nad marksisti, saj zanje kljub vsemu obstaja problem smrti, ki za marksiste ne obstaja. Za marksiste potopitev v kolektiv in dejavnost v njem uničuje samo vprašanje smrti, vendar pri vsej škodljivosti tovrstne rešitve pri njih vsaj ni razglašanja smrti za božansko. Če namreč ni vstajenja vseh živečih v večno življenje, če ni nesmrtnosti, je ves svet absurden in brez smisla. Eksistencialisti današnjega dne vidijo prav to absurdnost in nesmiselnost sveta. Sartre želi najti izhod v priznanju svobode človeka, ki ni opredeljena z njegovo svobodo. Človek je nizkotno bitje, vendar lahko s pomočjo svobode sebe naredi za drugačnega, lahko ustvari boljši svet. To pa

bi moralo navdati Sartra, da prizna idealno, duhovno počelo v človeku. Brez tega priznanja lahko eksistencialisti zapadejo samo še v materializem, čeprav morda v rafiniranega. Lahko bi potegnili vzporednico med Sartrom, Camusem in ostalimi ter tragičnim humanizmom Hercna², za katerega je bil svet plod slučajnosti in nesmiselnosti, človek pa je bil vseeno viden kot svobodno bitje in je imel možnost grajenja boljšega sveta, a je pri Hercnu, kakor pozneje pri Nietzscheju, stvar prešla v religiozno muko, kar pa ni opazno pri eksistencialistih sodobnega kova. Globlja resnica se zanje konča v tem, da svet sicer ni brez smisla in ni absurden, pač pa se nahaja v nesmiselnem stanju. To je svet, kakršen se nam kaže navzven, svet, ki je padel, v njem zmaguje absurda in nesmiselna smrt. Drugi svet, svet misli in svobode, pa se razkriva zgolj v duhovni izkušnji, ki jo sodobni eksistencialisti zavračajo. Potrebno je videti absurdnost in nesmiselnost sveta, v katerem živimo, s tem pa je treba verovati v duh, s katerim je povezana svoboda in v smisel, ki bo premagal nesmisel ter preobrazil svet. To bo zmagoslavje kraljestva Duha nad cesarstvom Cesarja, zmagoslavje Resnice ne le nad lažjo, temveč tudi nad delnimi, drobnimi resnicami, ki si želijo dobiti vodilni pomen.

VI.

Nič ni višjega od iskanja Resnice in ljubezni do nje. Resnica, edina celostna Resnica, je Bog. Spoznanje Resnice pa je vstop v božansko življenje. Ponižanje enotne, celostne, osvobajajoče Resnice v male in delne resnice, ki si prizadevajo dobiti univerzalni pomen, vodi h klanjanju idolom in suženjstvu. Na taki osnovi raste scientizem, ki pa sploh ni znanost. Vse delne resnice označujejo soudeleženo, čeravno tudi nezavedno, v enotni, vrhovni Resnici. Spoznanje Resnice ne more biti zgolj človeško spoznanje, pač pa tudi božansko, npr. v monističnem idealizmu Hegla je to zgolj stvar bogočloveškega spoznanja. Spoznavanje Resnice je ustvarjalna

aktivnost človeka: ta nese v sebi podobo in podobnost Boga, tj. v sebi utrjuje tudi božanski element. Ta božanski element je Božje Drugo. Spoznanja Resnice, za kar si prizadeva filozofija, ni mogoče doseči s pomočjo oddaljenega razuma, ki operira z razumevanjem, pač pa je spoznanje mogoče zgolj s pomočjo duhovno celostnega razuma, preko duha in duhovne izkušnje. Zahodnoevropska misel se spopada s protislovji racionalizma in iracionalizma, obe filozofski smeri pa sta posledica uničevalne razdelitve duhovne celostnosti. S tem se spopada tudi eksistencialna filozofija. To je še posebej opazno pri Jaspersu, ki pride do prepričanja, da mora biti filozofsko spoznanje le eksistencialno, vendar je kot tako nemogoče, saj spoznavajoči razum ne more spoznati obstajanja, ki nikoli ne more biti objekt. Vseeno pa je mogoče spoznanje obstajanja izven objektivizacije, in to takrat, ko uporabimo Duha. Takrat nastopi duhovno spoznanje, ki je v vrhovih filozofske misli vedno obstajalo, med drugim tudi v starodavni Indiji. Duhovno spoznanje je bogočloveško spoznanje, ne spoznanje z razumom ali čustvi, temveč s celostnim Duhom. Zavračanje bogočloveškega spoznanja Resnice vodi k njenemu ponižanju v korist, interes, voljo in moč. Spoznanje Resnice je spremenjenje, preosvetlitev sveta, nikakor pa ne gre za oddaljeno spoznanje, saj v pravem spoznanju sovpadata bodisi teorija bodisi praksa. V človeku je prisotno aktivno, ustvarjalno počelo, s katerim je povezano spoznanje. To aktivno počelo je duhovno. Spoznanje v sebi utrjuje element teurgije. Ravno zato lahko človek opazuje kraljestvo Duha in ne le cesarstva Cesarja. Ko so filozofi v preteklosti govorili o v človeku vrojenih idejah, so, pod vplivom statističnega značaja svojega mišljenja, slabo izražali resnico o aktivnem duhu v človeku in v človeškem spoznanju. Brez te dopustitve aktivnosti Duha v človeku ni mogoče v slednjem prav nič razumeti, ni mogoče niti dovoliti možnosti za njegov obstoj. Izjemno čudno je to, da je človek pod tako močnim vplivom nehvaležne zamisli o neskončnosti

sveta, in to zato, da bi se rešil možnosti spoznanja Resnice. Ne le presoja, ampak tudi razum ne bi mogel odkriti možnosti spoznanja resnice, kajti to lahko stori izključno Duh. Starogrška beseda "nous" ne označuje samo razuma, temveč tudi duha. Duh se namreč ne izraža v drži nasprotovanja racionalnemu in iracionalnemu. Prava eksistencialna filozofija pa je filozofija duha.

VII.

Sodobna filozofija želi zavriniti dualizem dveh svetov, nominalnega in fenomenalnega, ki je bil osnovan že pri Platonu. Ta želja ni nova: značilna je že za fenomenologijo, empirizem, pozitivizem, imanentni monizem, materializem, za svojo si jo je vzel tudi Nietzsche, za njim mnogi sodobni eksistencialisti in številni drugi. To v našem času dobiva natančnejše oblike. Menim, da imamo pri tem opraviti z dvema nasprotujočima si tipoma filozofije: prvi tip se zadovoljuje z danim svetom, drugi pa potrebuje transcendenco. Kaj sploh lahko označuje dualizem dveh svetov in kako z njima uskladiti znanstveno spoznanje? V prvi vrsti je nujno odstraniti spoznavoslovni dualizem in vsako uporabo statističnega razumevanja substance. To niti malo ni dualizem duha in materije, duha in telesa, kar bi sklepali po šolskih spiritualističnih smereh. Vprašanje se postavlja o dveh stanjih sveta, ki ustrezata dvema različnima strukturama in smerema spoznanja, še posebej dualizmu svobode in nujnosti, notranje usklajenosti in razklanosti ter sovraštva, smisla in nesmisla. Živimo v svetu nujnosti, razklanosti in sovraštva, absurda in nesmisla, vendar se svet ne izčrpa s takim stanjem, ki je dejansko stanje padca. Možno je vsekakor drugo stanje sveta in prav to potrebuje drugačno spoznanje. Povsem brez utemeljitve je namreč trditi, da obstaja le en svet. Najpomembnejša je zavest o tem, da duh niti malo ni stvarnost, ki bi jo sopostavljali z drugimi stvarnostmi, npr. s stvarnostjo materije; duh je stvarnost v popolnoma

drugačnem smislu. Duh je svoboda, ne pa bit, duh je kakovostna sprememba posvetne danosti, ustvarjalna energija, ki prenavlja svet. Nujno je povedati še to, da duha ni brez Boga kot prvega izvira. Duhovna izkušnja človeka, na kateri je edinole mogoče osnovati metafiziko, je edinstveni dokaz o obstoju Boga. Svet nujnosti, odtujenosti, absurdnosti, končnosti, sovraštva, to je svet spoznanja v sodbi, ki je vržen na površino, za katerega je neskončnost zakrita. Obstajajo še drugi načrti življenja v svetu, ki so lahko razkriti zgolj spremenjeni zavesti. Tu lahko omenimo pomen okultistov. Svet, enotni svet Boga je raznovrsten in ima več pomenov. Kako pa bi s tem stališčem o spoznanju in svetu uskladili zmožnost znanstvenega spoznanja? To sploh ne otežuje znanosti v pravem pomenu besede in ne ustvarja nikakršnega konflikta. Znanost pozna stvarni svet v takem stanju, v kakršnem se nahaja, in sama ni kriva za njegov padec. Išče namreč resnice, v njej se odraža Logos. Pri tem pa se sama srečuje z lastnimi omejitvami, saj obstajajo vprašanja, na katere ne le, da ne more odgovoriti, niti postaviti jih ni zmožna. Konflikt nastane takrat, ko se znanost lažnivo in vsiljivo poteguje za prvenstvo nad človekovim življenjem, za sposobnost avtoritetno razreševati vprašanja religije, filozofije, morale, za sposobnost dajati navodila ustvarjalnostim duhovne kulture. Prav to v resnici povzroča spore, sama eksaktna znanost pa še ni konflikt. Nobena znanost ni zmožna ničesar povedati o tem, ali obstajajo drugi svetovi ali ne. Če znanost zanika obstoj drugih svetov, to počne zgolj zato, ker znanstvenik v polni meri zaprt v svoj dani svet nima svobode duha, ki je nujno potreben za priznanje drugih področij sveta. Scientizem tako pridiga o zaslužjenosti svetu. Treba pa je priznati, da prav tako pravoverna teologija jemlje za nekaj nujnega zanikati obstoj množice področij sveta in na podoben način pridiga o zaslužjenosti svetu. Origenova stališča o

množici svetov so bila namreč obsojena. Tako dejanje ima prav isti izvor kot scientistična ozkost. Na tak način drobna resnica samo sebe predstavlja za edino Resnico. Druga, tj. edina Resnica, se lahko razkrije zgolj v stanju vztrajne poglobitve in razširitve zavesti, v rasti k duhovnemu. Dani svet, ta svet, je delen. Tako delen, kakor je delen en dan v primerjavi z vsem našim življenjem ...

Prevedel: Simon Malmenvall

1. Prevedeno iz ruskega izvirnika po prepisu prvotnega besedila v znanstvenokritični izdaji "Н. Бердяев, Царство Духа и Царство Кесаря [N. Berdjajev, Kraljestvo duha in cesarstvo cesarja] (Москва : Республика, 1995), 289-297. Gre za ponatis ponovne izdaje prvotnega dela "Н.Бердяев, Царство Духа и Царство Кесаря [N. Berdjajev, Kraljestvo duha in cesarstvo cesarja] (Париж : YMCA-Press, 1949). Pričujoči prevod je sestavljen iz prvega poglavja pravkar omenjenega dela. Odlomek predstavlja avtorjevo subjektivno-eksistencialno iskanje resnice skupaj s preletom dotedanjih in njemu sočasnih konceptov njenega (ne)spoznavanja. Nudi vpogled v tolmačenje človeškega ukvarjanja z "večno, vedno staro in stalno novo" tematiko resnice pri Berdjajevu. Nikolaj Aleksandrovič Berdjajev (1874-1948) sodi med največje ruske mislece sploh in osrednje evropske filozofe 20. stoletja. Njegovo misel največkrat opredeljujejo kot krščanski eksistencializem in personalizem. Leta 1922 ga je komunistična oblast pregnala z moskovske univerze, kjer je opravljal službo profesorja filozofije, in hkrati iz domovine. Zatekel se je v ZDA, za tem v Francijo. Tam si je tudi pridobil mednarodni sloves. Umril je v Parizu leta 1948. V svojem opusu se je največkrat dotikal vprašanj, ki so zadevala svobodo, osebo, objektivnost in resnico ter Boga. V duhu krščanstva si je prizadeval zlit nasprotje med človekom in Bogom v bogočloveško enotnost, ki naj bi izhajala iz Duha. Ukvarjal se je tudi s propadanjem kulture Zahoda in kovanjem misli o posebnosti ruske religiozne izkušnje. Skupaj s filozofom Vladimirjem Solovjovom je izdelal sistem t. i. ruske ideje, kar je prikazano v njegovem najznamenitejšem delu z istim naslovom. Kronološko in vsebinsko je umeščen v okvir (precej raznorodnega) ruskega kulturnega toka, imenovanega "duhovno-religiozni preporod" (od 70. let 19. stol. do 20./30. let 20. stol.). Za nadaljnje branje glej (med velikim izborom gradiva): O. Волкогонова, Н.Бердяев. Интеллектуальная биография [O. Volkogonova, N. Berdjajev. Intelektualna biografija] (Москва, 2001).
2. Aleksander Ivanovič Hercen (1812-1870), glavni ruski publicist, literarni kritik in filozof sredine 19. stoletja, sicer tudi pisatelj. Sprva zagovornik zahodnjaške liberalne demokracije in tehničnega napredka, nato agrarni socialist-utopist in začetnik t. i. ruskega agrarnega populizma (za nadaljnje branje glej: D. Tschizevskij, *Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts II (Der Realismus)* (München, 1967).